

В. В. Ауліх.
Зимнівське городище.
«Наукова думка». К., 1972.

В історії східнослов'янського суспільства найважливіші сторінки належать до другої половини I тисячоліття н. е. Саме цей період ознаменований визначними економічними і соціальними процесами, які привели до утворення Давньоруської держави. З середини I тисячоліття н. е. слов'яни як одна з найактивніших сил Європейського континенту все частіше привертають увагу ранньосередньовічних авторів. Згадки про слов'ян часті в тогочасних писемних джерелах. Однак ті повідомлення уривчасті, а інколи і не відповідають історичній дійсності. Тому для дослідників історії ранньослов'янського суспільства першорядного значення набувають археологічні матеріали, кількість яких збільшується з року в рік.

Однією з найвизначніших ранньослов'янських пам'яток є Зимнівське городище, дослідження якого протягом багатьох років проводилося археологічною експедицією ІСН (м. Львів) на Західній Волині (поблизу м. Володимир-Волинського). В монографії В. В. Ауліха підбито підсумки багатомісячних розкопок цієї пам'ятки. Оскільки до останнього часу результати робіт в Зимному висвітлювалися лише в невеликих статтях та публікаціях, вихід з друку рецензованої праці є фактом цілком позитивним.

Досліджене городище — унікальна слов'янська пам'ятка періоду раннього середньовіччя — виділяється серед рядових сільських поселень укріпленнями, житлобудуванням, багатим інвентарем та ін. Саме тому цілком виправдане прагнення автора до якнайбільшої деталізації в описовій частині праці. Завдяки цьому у читача складається чітке уявлення не лише про саму археологічну пам'ятку, а й про методику ведення розкопок, що дуже важливо з огляду на особливе місце Зимнівського городища серед синхронних старожитностей.

Як і слід було сподіватися, польова частина роботи проведена В. В. Ауліхом на сучасному методичному рівні з бездоганною фіксацією розкопуваних площ. Таким шляхом вдалося простежити два етапи будівництва оборонних конструкцій городища. Первісні дерев'яні укріплення згоріли під час пожежі, а на їх місці було збудовано нові. Оскільки про конструкцію укріплень першого будівельного періоду даних збереглося дуже мало, В. В. Ауліх основну увагу концентрує на особливостях другої фази оборонних споруд, для реконструкції яких є значно більше матеріалів. Розкопки засвідчили високу для свого часу техніку фортифікаційного мистецтва стародавніх слов'ян, що проявилось в спорудженні складних укріплень, земляних та дерев'яних. Стародавні будівельники досить вдало використовували рельєф місцевості для створення єдиного комплексу разом з штучними укріпленнями. Це добре видно на прикладі Зимнівського городища, оборонні споруди якого узгоджені з навколишнім середовищем. Так, з південно-східної сторони городище надійно захищала заболочена заплава р. Луги, а з напільної воно було відділене від плато штучним ровом та валом. В інших місцях укріплення являли собою частокіл та дерев'яні стіни складної конструкції. На

окремих ділянках оборонні стіни були конструктивно пов'язані з довгою житловою спорудою. На відміну від класичних ранньослов'янських заглиблених напівземлянок це житло було наземним. На думку В. В. Ауліха, «характер зимнівських споруд як довгого наземного будинку під спільним дахом пояснюється їх подвійним практичним призначенням — вони служили не тільки житлом, а й виконували водночас функцію складової частини укріплень та конструктивно пов'язувалися з оборонною стіною і становили з нею органічну цілість. Оборонна стіна мала бути якнайвищою і неприступною; отже, будували високі наземні житла. Будівництво напівземлянкових жител, вкопаних у землю, зменшувало б висоту оборонної стіни, знижуючи цим самим її неприступність».

На підставі набору речей та виробничого інвентаря В. В. Ауліх приходить до висновку про домінуючу роль ремесла в господарстві мешканців городища. Особливо багато матеріалів здобуто для вивчення ювелірної ливарської справи. Окремі категорії знахідок засвідчують існування торгівлі та обміну в східнослов'янському суспільстві третьої чверті I тисячоліття н. е.

Виявлені під час розкопок матеріали дали змогу автору не лише висвітлити економічне життя мешканців Зимнівського городища, а й вперше переконливо визначити час існування ранньослов'янської пам'ятки. Це стало можливим завдяки колекції прикрас, предметів поясного набору та іншим датуючим речам. Усі вони знаходять свої аналогії серед хронологічно визначених скарбів (Хацьківський, Колосківський, Мартинівський) та добре датованих комплексів з аварських могильників. На підставі цих знахідок Зимнівське городище віднесено до VI — першої половини VII ст. н. е.

У верхніх його шарах виявлена тільки ліпна кераміка, аналогії якій відомі серед матеріалів ранньослов'янських пам'яток Центральної і Східної Європи. Однак здебільшого час їх існування визначався не дуже надійно, оскільки твердо датуючі речі трапляються дуже рідко. Датування більшої частини ранньослов'янських пам'яток ґрунтувалося, за словами В. В. Ауліха, «на складних, хоч досить переконливих умовиводах». Після публікації матеріалів Зимнівського городища з'явилася можливість більш надійно датувати інші слов'янські старожитності на підставі аналогій до ліпної кераміки з Зимного. В цьому полягає одне з найбільших досягнень рецензованої праці. Проте технічні можливості роталітного видання обмежили автора в ілюструванні книги, що дещо знижує загальний рівень дослідження і створює труднощі в пошуках необхідних аналогій при датуванні синхронних поселень та могильників.

Спираючись на повідомлення «Повісті временних літ», В. В. Ауліх переконливо пов'язує Зимнівське городище з літописним племенем дулібів, яке в другій половині I тисячоліття н. е. мешкало на Волині, в надріччі Західного Бугу. Більше того, характер пам'ятки приводить його до обґрунтованого висновку, що досліджуване городище було адміністративним, політичним і економічним центром одного з східнослов'янських племен (дулібів). Подібні поселення за сприятливих умов ставали зародками майбутніх середньовічних міст. Однак Зимнівське городище після розгрому, що стався в середині VII ст. н. е., не відновило свого існування.

Монографія В. В. Ауліха характеризується глибоким науковим аналізом, стрункістю і логічністю викладу, важливими узагальненнями. Вона являє собою значне досягнення у розробці історії слов'янського суспільства напередодні утворення Київської Русі.

О. М. Приходнюк